

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

Al-Xorazmiy nomidagi Urganch Davlat universiteti
Iqtisodiyot fakulteti 201- Iqtisod guruhi talabasi Rajabboev Iftixorning
“Makroiqtisodiyot” fanidan

REFERATI

Mavzu: Iste'mol, jamg'arish va investitsiya funksiyalari

BAJARDI:

Rajabboev I.

QABUL QILDI:

Yoqubov A.

Urganch – 2015 yil

Reja:

1. Daromad va iste'mol o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik
2. Iste'mol va jamg'arish, ularning grafiklari
3. Iste'mol va jamg'arishga o'rtacha va chegaraviy moyillik
4. **Xulosa**
5. **Foydalanilgan adabiyotlar**

1.Daromad va iste'mol o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik

Hozirgi kunda mamlakatning xalqaro bozorlarda erkin tovar ayirboshi ham xalqaro baholarda, jahon andozalariga moslashib bormoqda. Bu iqtisodiyot ta'minotining makroko'lamdagi iste'mol funksiyasini o'rganishni taqozo etadi. Chunki, iste'mol funksiyasi mohiyatini bilish iste'mol bozorini boshqarishda asos bo'ladi.

Iste'mol bozorida xaridorlar faqat fuqarolardan iborat bo'lmaydi. Xaridorlar tarkibiga aholiga bepul xizmat ko'rsatuvchi korxona va tashkilotlar ham kiradi. Iste'mol bozorida har xil xizmatlar sotiladi. Iste'mol bozorining hajmi unda sotiladigan tovarlarning yalpi summasi bilan belgilanadi. Iste'mol tovarlari qat'iy davlat narxlari, nazorat qilinadigan narxlar va erkin narxlarda sotiladi.

Jamg'arma – bu, mamlakat yoki firmalar ixtiyoridagi turli majburiy to'lovlar chegirib tashlangandan keyin qolgan daromadning bir qismi. Jamg'arma – iste'mol maqsadida ishlatilmaydigan daromaddir. Jamg'arma funksiyasi daromadlar bilan jamg'arma xarajatlarining uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Uy xo'jaliklarida shaxsiy daromadlar miqdoridan turli xil soliqlarni to'lagandan so'ng o'z ixtiyoridagi daromad qoladi. Buni biz milliy daromadning bir qismi ham deb ataymiz. Bu daromadlar uy xo'jaliklari tomonidan iste'mol va jamg'arish uchun ishlatiladi.

$$(ID = S + S)$$

Demak, jamg'arma uy xo'jaligi ixtiyoridagi daromadning iste'mol qilinmagan qismidan iborat.

Agarda, milliy iqtisodiyot tashqi dunyo bilan hech qanday aloqaga ega emas (XqO) va davlatning iqtisodiyotga aralashuvi nulgga teng (SqO), deb faraz qilinsa, unda sof milliy mahsulot ko'rsatkichi (SMM) orqali ifodalangan ishlab chiqarish hajmi ixtiyoridagi daromadga (ID) teng bo'ladi. Ya'ni:

$$SMM = ID = S + S$$

Bu yerda makroiqtisodiy qonuniyat quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi:

$$S + I = S + S \text{ YOKI } I = S$$

$$C + I = \text{YALPI XARAJATLARGA TENG.}$$

Ushbu jamg'arish va investitsiyalardan ko'rinib turibdiki, uy xo'jaliklarining jamg'arishga bo'lgan istaklari tadbirkorlikning qancha miqdorda investitsiyalash xohishlariga mos tushsa, unda ishlab chiqarish hajmi (S+S) va yalpi xarajatlar (S+I) tengligiga yoki ishlab chiqarishning muvozanat darajasiga erishish mumkin. Deylik, iqtisodiyotda eksport-import aloqalari, soliq solish va transfert to'lovlari ko'rinishida davlat aralashuvi mavjud bo'lgan bo'lsa, bunday holatda jamg'arish tushunchasi murakkablashib, quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi:

$$S = SP + SD + SX$$

Bu erda: Sp - xususiy jamg'armalar;
Sd - davlat jamg'armalari;
Sx - boshqa mamlakatlar jamg'armalari.

Bunda xususiy jamg'armalar teng bo'ladi: daromadlar (U), transfert to'lovlari (TR), davlat zayomlari bo'yicha foizlar yig'indisi (N), minus soliqlar (T) va iste'mol (S);

$$SP = (U + TR + N - T) - C$$

Davlat jamg'armalari teng:

$$SD = (T - TR - N) - G$$

Agar davlat jamg'armalari nolga teng bo'lsa, davlat budjeti muvozanatlashgan, jamg'arishning manfiy miqdori budjet taqchilligini (VT) bildiradi:

$$VT = - SG$$

Boshqa mamlakatlarning jamg'armalari teng, tashqi dunyoning bizning importimiz hisobiga olgan daromadlari minus ularning bizning eksportimizga sarflangan harajatlari teng:

$$SX = M - X \text{ YOKI } SX = -NX$$

Agar mamlakat eksportiga nisbatan ko'proq import qilsa, unda daromadlarning bir qismi xorijda qoladi va keyinchalik undan xorijiy sheriklar tomonidan mamlakatimizda ko'chmas mulk va moliyaviy aktiv sotib olishda foydalaniladi.

Har qanday holatda ham barcha turdagi jamg'armalarning umumiy yig'indisi investitsiyalarga teng bo'ladi:

$$SP+SD+Sx = (U+TR+N-T)-C + (T-TR-X1))-G+(-Nx)$$

YOKI

$$SP+SD+Sx = U - C - G - NX = ISQI.$$

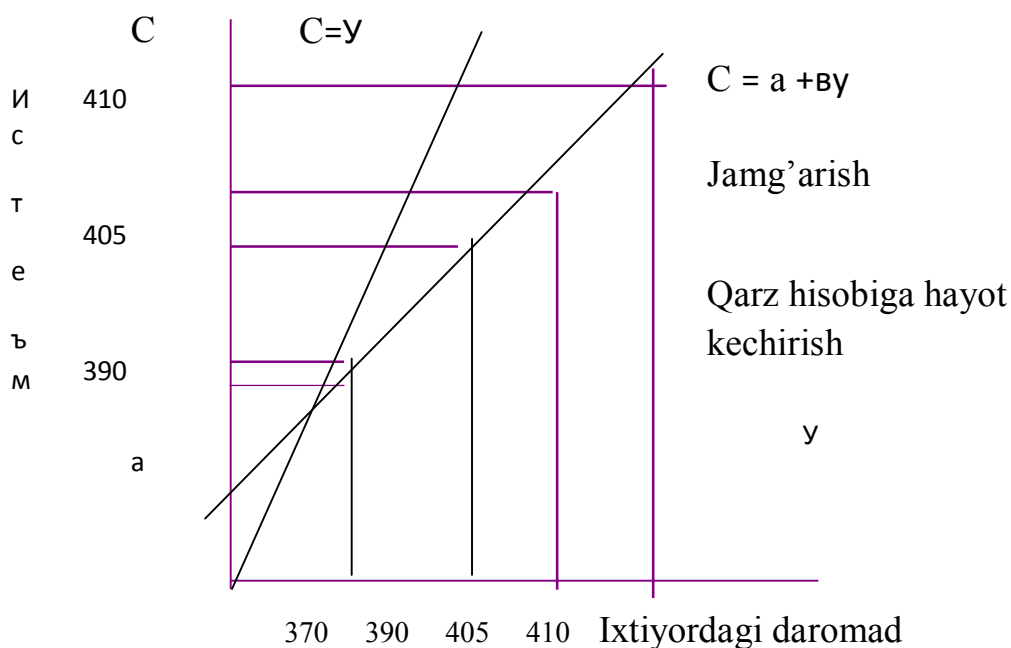
2. Iste'mol va jamg'arish, ularning grafiklari

Ixtiyordagi shaxsiy daromad iste'mol va jamg'arish uchun ishlatiladi. Ya'ni, qancha ko'p iste'mol qilinsa, shuncha kam jamg'ariladi va aksincha. Iste'mol va jamg'arish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik har xil daromadga ega bo'lgan shaxslarda bir xil emas: kam daromadga ega bo'lganlar, odatda, ko'proq iste'mol qilib, kamroq jamg'aradi, lekin daromadlari oshib borishi bilan bu nisbat jamg'arish tomonga o'sadi.

1-jadval

Daromad, iste'mol va jamg'arish ko'rsatkichlari

YILLAR	<i>Daromad (U)</i>	ISTE'MOL (C)	JAMG'ARISH (S)
1	370	375	-5
2	390	390	0
3	410	405	5
4	430	420	20
5	450	435	15
6	470	450	20
7	490	465	25

1-chizma. Iste'mol grafigi

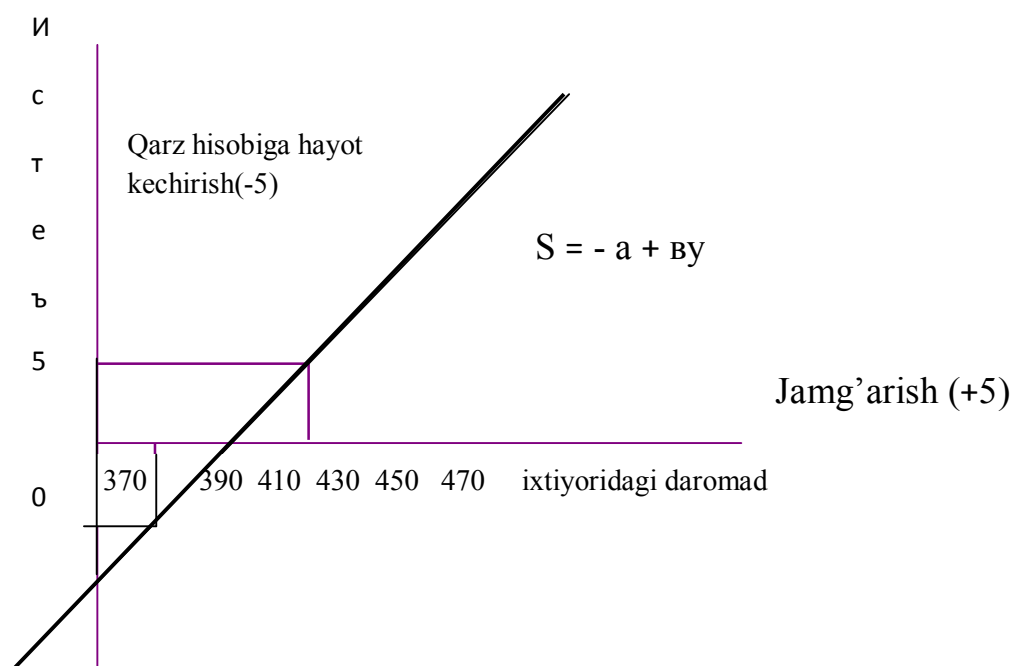
Iste'mol grafigi ikki to'g'ri chiziq ko'rinishida berilgan. Birinchisida u shunday shartli holatni izohlaydigan, ya'ni, har qanday yilda iste'mol ixtiyoridagi daromadga teng bo'ladi. Ikkinchisi haqiqatda iste'mol grafigi bo'lib, haqiqiy iste'mol va daromad teng bo'lgan nuqtada (390) bissektisa bilan kesishadi. Bundan quyi nuqtada haqiqiy iste'mol daromaddan oshiq. Bu vaziyat insonlarning qarz hisobiga hayot kechirishini bildiradi. Yuqori nuqtadagi haqiqiy iste'mol daromaddan kam hamda ular o'rtasidagi farq jamg'arishni tashkil etadi.

Jamg'arish grafigi daromad bilan jamg'arish o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalaydi. Vertikal o'qdagi har bir nuqta jamg'arma miqdorini bildiradi va daromad bilan unga muvofiq keladigan iste'mol hajmi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi (SqU-S). Boshlang'ich daromad darajasida jamg'arish nulg'a (0) teng holda ular daromadi o'sib borishi bilan oshib boradi. Jamg'arish grafigi ham iste'mol grafigiga o'xshab algebroik ifodaga ega:

$$S = -a + v;$$

Bunda: a - daromad darajasi uning boshlang'ich nuqtasidan past bo'lganda qarz hajmi;

v - og'ish burchagi bo'lib, jamg'arishning o'zgarishi (vertikal o'zgarish) daromadning o'zgarishiga (gorizantal o'zgarish) bo'lgan nisbati sifatida aniqlanadi: $5/20$ yoki 0.25

2-chizma. Jamg'arish grafigi

Tenglamaga daromad to'g'risida berilganlarni qo'yib, unga muvofiq keladigan jamg'arish miqdorini aniqlash mumkin:

$$S = -97,5 + 0,25 \times 370 = -5.$$

3.Iste'mol va jamg'arishga o'rtacha va chegaraviy moyillik

Makroiqtisodiy tahlil qilish va tartibga solishda iste'mol va jamg'arma funktsiyalarini yanada to'laroq bilish uchun iste'mol va jamg'armaga o'rtacha moyillik va chegaralangan jamg'arma va iste'molga moyillik tushunchalarini bilishimiz lozim.

O'rtacha miqdor yoki iste'molga o'rtacha moyillik deganda o'z ixtiyoridagi daromaddan iste'mol xarajatlarining ulushi tushiniladi, ya'ni:

$$ARS = (S / U) \times 100 \% \text{ YOKI } ARS = \text{ISTE'MOL } (S) / \text{DAROMAD } (U)$$

Ixtiyordagi daromaddan jamg'arish ulushini jamg'arishga o'rtacha moyillik deb ataladi, ya'ni:

$$ARS = (S / U) \times 100\% \text{ YOKI } ARS = \text{JAMG'ARMA}(S) / \text{DAROMAD } (U)$$

Misol uchun, daromad darajasi 410, 430 va 530 million so'mga va iste'mol darajalari 405, 420 va 495 million so'mga teng bo'lsa, iste'molga o'rtacha moyillikni hisoblaymiz, ya'ni:

$$ARS \text{ q } (405 / 410) \times 100 \% \text{ q } 98,78 \text{ YOKI } 0,98;$$

$$ARS \text{ q } (420 / 430) \times 100 \% \text{ q } 97,67 \text{ YOKI } 0,97;$$

$$ARS \text{ q } (495 / 530) \times 100 \% \text{ q } 93,39 \text{ YOKI } 0,93 \text{ GA TENG.}$$

Demak, bu misollardan ko'rinib turibdiki, daromadlar miqdori ko'payib borishi bilan iste'mol kamayib va aksincha jamg'arma ko'payib boradi. Soliqlar to'langandan keyin qolgan daromadning bir qismi iste'mol qilinadi, ikkinchi qismi esa jamg'ariladi yoki buni matematik holda ifodalasak:

$$ARS = ARS = 1$$

Uy xo'jaligi soliqlarni to'lagandan keyin qolgan barcha daromadlarni har doim ham iste'mol qilavermaydi. Daromadlar ma'lum darajada ko'payib va kamayib turadi.

Iste'mol qilinadigan daromadning o'sgan (yoki kamaygan) qismi (salmog'i) chegaralangan iste'molga moyillik deyiladi va quyidagicha aniqlanadi:

MRS q Iste'moldagi o'zgarish (+,-)/Daromaddagi o'zgarish (+,-) q S / U
Ya'ni:

$$S \text{ q } 420 - 495 = 15; \quad U \text{ q } 530 - 430 = 100;$$

$$U \text{ q } 430 - 410 = 20; \quad S \text{ q } 495 - 420 = 75;$$

$$MRS_1 = 15 / 20 = 0,75; \quad MRS_2 = 75 / 100 = 0,75.$$

Bu shuni bildiradiki, daromad 100 % ga (yoki bir birlikka) o'zgarganda iste'mol 75 % (yoki 0,75) o'zgaradi.

Daromadning o'sgan (yoki kamaygan) qismi (salmog'i), agarda jamg'armaga qo'yilsa, bunday daromad chegaralangan jamg'armaga moyillik, deyiladi va quyidagicha aniqlanadi:

MRS q Jamg'armaning o'zgarishi (+,-)/Daromadning o'zgarishi(+,-)= S/U
Ya'ni:

$$\text{MRS1} = 5 / 20 = 0,25; \quad \text{MRS2} = 25 / 100 = 0,25.$$

Shunday qilib, chegaralangan iste'molga moyillik 0,75 ni tashkil etgan bo'lsa, chegaralangan jamg'armaga moyillik esa qolgan 0,25 ni tashkil etadi. Chegaralangan iste'molga moyillik va chegaralangan jamg'armaga moyillik birgalikda soliqlarni to'lagandan keyingi daromadga tengdir. Xulosa qilib aytganda, daromadning o'sgan qismi iste'molga yoki jamg'armaga ketadi. Agar daromadning o'sgan qismi iste'mol qilinmasa, u jamg'armaga qo'yilgan bo'ladi.

XULOSA

Aholining daromadlari miqdori oshib borishi bilan jamg'armalar miqdori ham oshib boradi. Bundan tashqari iste'mol bozorida faqat fuqoralar emas, balki ularga xizmat ko'rsatadigan korxona va tashkilotlar ham xaridor hisoblanadi.

Iste'mol va jamg'arish chizig'i iste'molchilar jamg'armasida bo'layotgan o'zgarishlarga, narx va soliq, iste'molchi qarzi darajasi, shuningdek, uy xo'jaliklarining taqsimlanadigan daromadlaridagi o'zgarishlarga bog'liq.

Iste'mol va jamg'armaga o'rtacha va chegaraviy moyillik aholi daromadlarining qancha qismi iste'molga va qancha qismi jamg'armaga ketyotganligini tushinish imkoniyatini beradi.

Investitsiya yoki kapital qo'yilmalar hali buyumlashmagan, lekin ishlab chiqarish vositalariga qo'yilgan mablag' hisoblanadi. Demak, investitsiya yangi korxonalar qurishga, mashina va asbob-uskunalar sotib olishga ketgan xarajatlardan iborat. Investitsiyaga qilingan xarajatlar sof foydaning kutilayotgan me'yori va foiz stavkasiga bog'liq.

To'la ish bilan bandlik - barcha ishchi kuchining 100% ish bilan ta'minlanganligini bildirmaydi. Aksincha, friksion va strukturaviy ishsizlik ilojsiz xol bo'lganligini xisobga olsak, biz mutlaq to'la ish bilan bandlilikka erishib bo'lmasligini tushunamiz. Agarda davriy ishsizlik bo'lmasa u xolda to'la ish bilan bandlilikka erishiladi. To'la ish bilan bandlik davrdagi ishsizlik ishsizlikning tabiiy darajasi deyiladi. Bunga ish qidiruvchilar soni bo'sh ish joylari soniga muvofiq kelsagina erishish mumkin. Agarda real ish xaqi xajmi oshsa ishbilarmon ishchi kuchiga bo'lgan talabni qisqartiradi, agar real ish xaqi xajmi kamaysa ishchi kuchiga bo'lgan talab ortadi. Ishsizlik tabiiy darajasining ikki xolatini, ya'ni, birinchidan, u iqtisodiyotning ishlab chiqarish potentsialidan to'liq foydalana-yotganligini ko'rsata olmaydi, chunki amaliyotda ishsizlik darajasi "ishsizlikning tabiiy darajasi"dan ko'proq bo'ladi, ikkinchidan, ishsizlikning tabiiy darajasi doimiy emas, chunki u qonun va milliy an'analar bilan boqliq xolda o'zgarishini bilishimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- Agapova G.A., Seregina S.F. Makroekonomika. M.: DIS. 2004.
- Bunkina M.K., Semyanov V.A. Makroekonomika. M.: 2007.
- Jeffri D., Saks D., i dr. Makroekonomika. Globalno`y podxod. M.: Delo. 1996.
- Ishmuxamedov A.E., Jumaev Q.X., Jumaev Z.A. Makroiqtisodiyot (ma`ruzalar matnlari). Toshkent: TDIU - 2000.
- Menkyu N.G. Mikroekonomika. M.: MGU. 2006.
- www.forum.ziyouz.com
- www.el.tfi.uz
- www.aroma.org.uz
- www.ziyounet.uz